

Ekspozycja stała w Landesmuseum für Vorgeschichte,
Halle (Saale), Niemcy. Wrzesień 2013 r.

2. Sulgostarsko

DR HAB. ZOFIA SULGOSTOWSKA, PROF. IAE PAN

Abstrakt: Pani Profesor Zofia Sulgostowska jest wybitną specjalistką w zakresie prehistorii starszej i środkowej epoki kamienia. Swymi zainteresowaniami obejmuje przede wszystkim prehistorię Polski, zlewiska Bałtyku i krajów Europy wschodniej. Swoje badania skoncentrowała na takich ważnych zagadnieniach jak ówczesne osadnictwo, podstawy gospodarcze, zaopatrzenie w surowce krzemienne i mineralne, wzajemne kontakty między grupami łowców i zbieraczy, ich sztuka i obrządek pogrzebowy, a wszystko to na tle środowiska pierwotnego. Te szerokie zainteresowania znalazły swój wyraz w ponad stu publikacjach naukowych. Uczestniczyła także i wygłaszała referaty na wielu polskich i międzynarodowych konferencjach poświęconych tym zagadnieniom. Znalazła także czas na wieloletnią działalność dydaktyczną oraz popularyzatorską. Dzięki wybitnym osiągnięciom naukowym zdobyła uznanie, a dzięki osobistemu urokowi zdobyła sobie wielką sympatię polskich i zagranicznych kolegów archeologów.

Słowa kluczowe: Polska, Zofia Sulgostowska, paleolit, mezolit, osiągnięcia naukowe.

Abstract: Professor Zofia Sulgostowska is an outstanding prehistorian interested in the Paleolithic and Mesolithic primarily in Poland, the Baltic catchment area and countries of Eastern Europe. Her research is concentrated on important issues like settlement, economic basics, flint and mineral raw material supplies, interrelations between hunters and gatherers, the art and mortuary practices of these societies, the natural environment. She has published her results in more than 100 scholarly publications and papers read at many Polish and international conferences devoted to these issues. She has also found time to teach and to popularize her work. Her outstanding achievements have won her the respect of the scholarly world and her personal charm has given her the sympathy of her colleagues, archaeologists in Poland and abroad.

Keywords: Poland, Zofia Sulgostowska, Paleolithic, Mesolithic, scholarly achievement.

W 1969 r. prowadziłem badania późnopleistoceny i mezolitycznych stanowisk na ziemi lubuskiej. Mieszkaliśmy wówczas w starej szkole w Smolnie Wielkim. Pewnego wieczoru ktoś zapukał do drzwi. Otworzyłem. W drzwiach stało dwoje sympatycznie wyglądających nieznanymi mi młodych ludzi. Po przywitaniu wręczyli mi kopertę. Był w niej list polecający od profesora Stefana Krukowskiego zaczynający się od słów: „Posyłam panu dwa niemowlęta niewymownie zielone. Proszę zrobić z nich prahistoryków”. W ten sposób profesor Krukowski, który i moim był mistrzem, spowodował, że poznałem Zosię, jedną z najsympatyczniejszych, mądrych i, co ważne, z dużym poczuciem humoru osób, z jakimi przyszło mi się spotkać w życiu. Nie była wcale „niewymownie zielona”, a resztek zieloności pozbyła się bardzo szybko. Przyczyniła się do tego praca w instytucjach archeologicznych o różnym charakterze, takich jak Muzeum Mazowieckie w Płocku, Muzeum Ziemi Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, gdzie Zespołem Prehistorii kierował właśnie wspomniany już profesor Stefan Krukowski, Państwowe Muzeum

Archeologiczne w Warszawie, gdzie pełniła obowiązki kustosa i kierownika Działu Paleolitu i Mezolitu, wreszcie, od 1986 r., w ówczesnym Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk (od 1992 r. Instytucie Archeologii i Etnologii PAN), gdzie w latach 1990–2011 kierowała Zakładem Epoki Kamienia, a w roku 2012 – Ośrodkiem Interdyscyplinarnych Badań Archeologicznych. Wymieniam specjalnie te instytucje, gdyż uważam, że ta ich „wielostronność” w wielkiej mierze przyczyniła się do lepszego zrozumienia i mądrzejszego podejścia do archeologii, której to nauki uprawianie wymaga i prowadzenia badań terenowych, i znajomości muzealnictwa – metod przechowywania i zabezpieczania zbiorów, i wreszcie ich naukowego zabezpieczania, analizowania i syntezy zdobytych wiadomości.

Dzisiejsza Pani Profesor Zofia Sulgostowska od samego początku swej kariery naukowej poświęciła się badaniu najstarszych okresów prehistorii – paleolitu i mezolitu. Pracę magisterską o paleolicie Wyżyny Częstochowskiej napisała pod kierunkiem profesora Waldemara Chmielewskiego (99)¹. Dysertację doktorską, której promotorem był profesor Romuald Schild, pod tytułem *Prahistoria północnej części Europy Centralnej u schyłku plejstocenu* (101) obroniła w 1983 r. Habilitację otrzymała w 2006 r. na podstawie rozprawy o kontaktach społeczności późnopleistoceny i mezolitycznych między Odrą, Dźwiną i górnym Dniestrem (69). Od 2011 r. jest profesorem w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN.

Jak widać, od początku miała wyraźnie skryształizowane zainteresowania badawcze. Należała do nich szeroko pojęta epoka kamienia. W dużej mierze skupiła się na obszarach strefy leśnej Europy, w tym szczególnie na terenach wokół Morza Bałtyckiego. Interesowały ją szerokie zagadnienia, takie jak środowisko pierwotne, w którym działały społeczności tego okresu, ich gospodarka, osadnictwo i kultura duchowa. Wychodziła też często i poza strefę bałtycką. Szczególnie dużo uwagi poświęciła najstarszym okresom prehistorii naszych wschodnich sąsiadów z krajów bałtyckich, Białorusi, Ukrainy i Rosji, dzięki czemu stała się największym autorytetem w tej dziedzinie w środowisku polskich archeologów. Sięgnęła zresztą aż do północno-wschodniej Afryki, gdzie brała udział w pracach polsko-amerykańskiej ekspedycji badającej pradzieje wschodniej Sahary.

Ważną częścią działalności Pani Profesor były od początku intensywne badania terenowe. Prowadziła liczne badania powierzchniowe w środkowo-wschodniej Polsce. Osobiście kierowała pracami wykopaliskowymi na stanowiskach późnopleistoceny i mezolitycznych, głównie w Polsce północno-wschodniej, z których ważniejsze to Brwilno Dolne, Okuninka, Augustów-Wójtowskie Włoki, Woźna Wieś i Łajty. Brała też udział w badaniach podobnych stanowisk w rejonie Wojnowa na pograniczu Wielkopolski i ziemi lubuskiej, w Ełku, Nieborowej i Sośni w Polsce północno-wschodniej, a także środkowopaleolitycznego stanowiska łowieckiego ludności neandertalskiej w Zwoleniu na południu województwa mazowieckiego. Uczestniczyła też w badaniach zagranicznych, począwszy od Francji, Danii i Rosji, a skończywszy na Pustyni Zachodniej w Egipcie.

¹ Liczby w nawiasach oznaczają numery pozycji bibliograficznych w zamieszczonej niżej *Bibliografii prac dr hab. Zofii Sulgostowskiej*.

Cała ta, pokrótce zreferowana, działalność Zofii Sulgostowskiej zaowocowała licznymi naukowymi publikacjami, począwszy od opracowań materiałów z badanych stanowisk po szerokie syntezы dotyczące różnych zagadnień z dziejów najstarszych okresów prahistorii.

Do najważniejszych z nich należą studia nad osadnictwem paleolitycznym, mezolitycznym i paraneolitycznym Polski północno-wschodniej (62, 66), problem pozyskiwania, obróbki i dystrybucji surowców krzemienych w późnym paleolicie i mezolocie między Odrą, Dźwiną i górnym Dniestrem (63, 82), wzajemne kontakty różnych społeczności z wczesnej prahistorii (85) i podstawy ich gospodarki. Prócz tego zajmowała się też ich obrzędkiem pogrzebowym i sztuką, a więc i wiążącym się z tym zagadnieniem użytkowania ochry jako barwnika (77), oraz badaniami stanowisk torfowych z epoki kamienia jako źródeł poznania ich gospodarki i uściślenia chronologii (68). Brała również czynny udział w badaniach środkowopaleolitycznego stanowiska w Zwoleniu na południowym Mazowszu.

A wszystko to w kontekście ówczesnego pierwotnego środowiska, tak ważnego czynnika w zrozumieniu wszystkich wymienionych zagadnień.

Wśród ponad stu publikacji koniecznie wymienić należy dwie ważne monografie: *Prahistoria międzyrzecza Wisły, Niemna i Dniestru u schyłku plejstocenu* (25) oraz *Kontakty społeczności późnopaleolitycznych i mezolitycznych między Odrą, Dźwiną i górnym Dniestrem. Studium dystrybucji wytworów ze skał krzemionkowych* (69). Szczególnie godnym uwagi w podejściu Zofii Sulgostowskiej do badania najstarszych okresów prahistorii jest, moim zdaniem, to, że będąc doskonałą znawczynią typologii ważnych dla znajomości epoki kamienia inwentarzy krzemienych, nie uległa jej czarowi. Owszem, w swych dociekaniach stosowała typologię tam, gdzie trzeba, lecz rozumiała ją jako narzędzie, a nie cel badań. Z całego Jej dorobku widać wyraźnie, że Jej głównym celem było odtwarzanie i zrozumienie sposobów życia najstarszych społeczności pradziejowych. Stąd Jej konsekwentne zainteresowanie środowiskiem, osadnictwem, jego organizacją, surowcami, a nawet życiem duchowym badanych społeczeństw.

Jako osoba obdarzona temperamentem Zofia Sulgostowska intensywnie działała nie tylko w Polsce. Brała czynny udział w szeroko rozumianym życiu naukowym środowiska archeologów zajmujących się epoką kamienia. Odbyła szereg zagranicznych podróży naukowych. Wielokrotnie występowała z referatami na polskich, ale bardzo często także zagranicznych, międzynarodowych konferencjach poświęconych interesującym Ją zagadnieniom. Dzisiaj Jej nazwisko znane jest szeroko wśród prahistoryków wielu krajów. Organizowała także osobiście konferencje i sympozja naukowe w Polsce, wciągając przy tym do współudziału także badaczy z krajów sąsiadujących z Polską od wschodu.

Swoimi osiągnięciami dzieliła się również z młodszymi adeptami archeologii. Przez wiele lat prowadziła wykłady z paleolitu i mezolitu Europy dla studentów Uniwersytetu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie oraz na studium doktoranckim w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie. Zaproszono Ją także do prowadzenia seminariów i wykładów w Danii, Szwecji i Finlandii. Zajmowała się również działalnością redakcyjną i edytorską. Przez wiele lat współredagowała *Informator*

Archeologiczny oraz obszerne, anglojęzyczne prace zbiorowe *Man and flint* (1997) i *Man – Millennia – Environment* (2008). Jest członkiem Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich oraz Komisji Final Palaeolithic of the Great European Plain Międzynarodowej Unii Nauk Pra- i Protohistorycznych. W latach 2007–2011 była sekretarzem Komitetu Nauk Pra- i Protohistorycznych PAN.

Nie zaniedbywała też tak ważnej działalności jak popularyzacja osiągnięć archeologii. Prócz wywiadów w prasie i radiu Zofia Sulgostowska organizowała i współorganizowała nagradzane wystawy w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, a także za granicą – w Niemczech, Czechach i we Francji. Przyciągnęły one wiele tysięcy zwiedzających.

Od ponad pół wieku istnieje w Polsce pojęcie „szkoła Krukowskiego”. Stefan Krukowski był autorem nowoczesnego podejścia do badań paleolitu. W niektórych aspektach wyprzedzał badaczy tych zagadnień nawet z tak zaawansowanych w tej problematyce krajów jak na przykład Francja. Niestety, publikował mało i po polsku, nie jest więc do dzisiaj należycie na świecie doceniany. Ale nie w Polsce. Jemu zawdzięczamy wychowanie grupy młodych wówczas badaczy, którzy mianują się dzisiaj uczniami Krukowskiego. Ci znowu mają swoich uczniów, a pojawiają się już i uczniowie tych ostatnich. Widać wręcz pewien snobizm, by być do tej szkoły zaliczanym. Zofia Sulgostowska jest prawdziwą uczennicą Krukowskiego z pierwszego pokolenia. Po Jej osiągnięciach widać, że mistrzem był dobrym.

A poza tym wszystkim Zosia jest osobą mającą tak zwany „dar do ludzi”. Ona ich lubi, dobrze im życzy, oni to czują, więc też ją lubią. Ma więc wielu oddanych przyjaciół, życzliwe koleżanki i kolegów. Do tego niewątpliwie przyczynia się jej codzienna pogoda i wesołość, a także poczucie humoru. Wiem, że będzie w dalszym ciągu intensywnie działać i że swoim uczniom przekaże zarówno swe doświadczenie zawodowe, jak i zalety charakteru. A to jest bardzo dużo.

Michał Kobusiewicz

PROFESSOR ZOFIA SULGOSTOWSKA

In 1969 I was conducting investigations of the Late Paleolithic and Mesolithic sites in the Lubuska Land. We were living then in an old school in Smolno Wielkie. One evening there was a knock at the door. I opened it and saw two sympathetic young people whom I did not know and who gave me a letter, which was a recommendation from Stefan Krukowski: “I am sending you two inexpressible greenhorns. Please make prehistorians out of them.” This was how Professor Krukowski, who was also my mentor, caused that I met Zosia, one of the most sympathetic persons I have ever known, who was also the wisest and even more importantly, endowed with a great sense of humor. She was hardly an “inexpressible greenhorn” and she quickly lost all traces of being one. Her work in diverse institutions helped her along in her career. She worked for the Mazowieckie Museum in Płock, the Earth Museum of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, where Krukowski was in charge of the Prehistory Team, the State Archaeological Museum in Warsaw, where she acted as curator and head of the Paleolithic and Mesolithic Department, and finally, from 1986, the then Institute of the History of Material Culture of the Polish Academy of Sciences (renamed the Institute of Archeology and Ethnology in 1992), where she headed the Paleolithic Department in 1990–2011, and in 2012 the Center of Interdisciplinary Archaeological Research. I mention these institutions

in particular, because I believe that their “versatile” nature largely determined her better understanding and wiser approach to archaeology, which demands both field experience and knowledge of museology, that is, methods of storing and preserving collections, and their scientific protection, analysis and synthetic interpretation.

The academic interests of today’s professor, Zofia Sulgostowska, were concentrated on the oldest periods in prehistory, the Paleolithic and the Mesolithic, right from the start. Her master’s thesis concerned the Paleolithic of the Częstochowa Upland and was written under the supervision of Prof. Waldemar Chmielewski (99).¹ Her doctoral dissertation supervised by Prof. Romuald Schild, was entitled *The prehistory of the northern parts of central Europe at the close of the Pleistocene* (101) and was defended in 1983. She received her habilitation in 2006 based on a dissertation on the relation of Late Paleolithic and Mesolithic societies between the Oder, Daugava (Dźwina) and upper Dniester rivers (69). In 2011 she was nominated to a professorial position in the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences.

Her research interests were clearly formulated from the start and they lay with a broadly understood Stone Age. She concentrated for the most part on the forest zone of Europe, the Baltic Sea basin in particular. She took a special interest in issues like the natural environment of these early societies, their economy, settlement and spiritual culture. She often reached beyond the Baltic zone as well, devoting much attention to the oldest periods in the prehistory of our eastern neighbors in the Baltic zone, that is, Belarus, Ukraine and Russia, becoming a recognized expert in this field among Polish archaeologists. She also reached out to northeastern Africa, where she participated in the research of the Polish-American expedition investigating the prehistory of the Eastern Sahara.

Fieldwork was an important part of Sulgostowska’s activities from the start. This included numerous surveys in eastern-central Poland and excavations on Late Paleolithic and Mesolithic sites which she directed, chiefly in northeastern Poland. The most important of these sites were Brwilno Dolne, Okuninka, Augustów-Wójtowskie Włóki, Woźna Wieś and Łajty. She also participated in the exploration of similar sites in the Wojnowo region on the borderland of Great Poland and Lubuska Land, Ełk, Nieborowa and Sośnia in northeastern Poland and the Middle Paleolithic Neanderthal Kill-butcher site in Zwoleń in the southern Mazowieckie voivodeship. She also took part in excavations abroad, starting with France, Denmark, Russia and ending on the Western Desert in Egypt.

Numerous scientific publications are the effect of these briefly reviewed activities of Zofia Sulgostowska, firstly, studies of material from the excavated sites and lastly, broad syntheses on issues from the prehistory of mankind.

The most important among these are studies of Paleolithic, Mesolithic and Para-Neolithic settlement in northeastern Poland (62, 66), procurement, processing and distribution of flint raw material in the Late Paleolithic and Mesolithic between the rivers Oder, Daugava (Dźwina) and upper Dniester (63, 82), mutual contacts of various groups in the early prehistory (85) and the basics of their economy. Beside this, also mortuary practices and art, as well as the related topic of ocher use as a pigment (77), as well as investigation of peat bog sites from the Stone Age as a source of data on their economy and improved chronology (68). She was also actively involved in research on the Middle Paleolithic site of Zwoleń in the southern Mazowsze region. All this in the context of the natural environment which is of prime importance as a factor for understanding all of the above mentioned issues.

Two of Sulgostowska’s monographs need to be mentioned separately among her publications, which are nearing a hundred in number. One is *Prahistoria międzyrzecza Wisły, Niemna i Dniestru u schyłku plejstocenu* [*The Prehistory of the area between Vistula, Niemen and Dniester rivers during the Final Pleistocene*] (25) and *Kontakty społeczności późnopaleolitycznych i mezolitycznych między Odrą, Dźwiną i górnym Dniestrem. Studium dystrybucji wytworów ze skał krzemionkowych* [*Contacts between Late Palaeolithic and Mesolithic communities in the area between the Odra, Dvina and upper Dniester rivers. A study of siliceous artifacts distribution*] (69). One thing that merits emphasis in Sulgostowska’s approach to the earliest stages of prehistory is, in my opinion, that, in spite of being an

¹ The numbers in parentheses refer to bibliographic items in the *Bibliografia prac dr hab. Zofii Sulgostowskiej (Bibliography of studies by Dr. hab. Zofia Sulgostowska)* presented below.

expert of typology, her reticence in application of typology for interpretation of flint assemblages that are crucial to an understanding of the Stone Age. Here use of typology is never an objective in itself, but a tool of her research. Her lifetime achievement leaves no doubt that she was always primarily interested in reconstructing and understanding the lifestyle of the oldest prehistoric societies. Hence her consistent interest in the natural environment, settlement, its organization, raw materials and even spiritual life of the societies under study.

A woman of temperament, Sulgostowska has been active not only in Poland. She has always taken part actively in the academic life of archaeologists researching the Stone Age. She has traveled abroad extensively, reading papers at many domestic and international conferences from her field of studies. She is recognized today among the echelons of prehistorians in many countries. She has also organized conferences in Poland, involving in these events also scholars from countries which are Poland's eastern neighbors.

Sharing her achievements with younger archaeologists, she has lectured on the European Paleolithic and Mesolithic for students of the Maria Skłodowska-Curie University in Lublin and the doctoral program of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences in Warsaw. She was also invited to run seminars and lecture series in Denmark, Sweden and Finland. Her editing and publishing work has included joint editing for many years of "Informator Archeologiczny" and editing of extensive collective studies in English: *Man and flint* (1997) and *Man – Millennia – Environment* (2008). She is a member of SNAP (Scientific Association of Polish Archaeologists) and the Final Palaeolithic of the Great European Plain Commission of the International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences. In 2007–2011 she acted as secretary of the Prehistoric and Protohistoric Sciences Committee of the Polish Academy of Sciences.

She has not neglected the important field of popular presentations of archaeological achievements. Apart from press and radio interviews, Sulgostowska has organized, alone and in association with others, well-attended exhibitions at the State Archaeological Museum in Warsaw and also abroad, in Germany, the Czech Republic and France.

There is in Poland the concept of the "school of Krukowski". Stefan Krukowski pioneered a modern approach to Paleolithic studies, in certain aspects being ahead even of researchers from countries such as France, where research on the Stone Age is long entrenched. His world impact was limited as he published little and in Polish, but in Poland he is properly appreciated as the mentor of a generation of scholars who proudly call themselves today his students. They have had students and their students are now the mentors of the youngest generation making tracks in the field. It is a snobbery to some degree to be part of this school. Zofia Sulgostowska was a true student of Krukowski in the first generation and her achievement is evident proof of how good a teacher he really was.

Besides, Zosia has a gift with people. She likes them and wishes them well. In return, she is well liked and has many devoted friends as well as well-wishing colleagues. Part of this is her cheerful disposition and sense of humor. She will continue to be active, I am sure of that, and will pass on to her students not only her unmatched professional experience, but also her personal virtues. A legacy to consider.

Michał Kobusiewicz

Translated by Iwona Zych

Adres Autora:

Prof. dr hab. Michał Kobusiewicz
Ośrodek Studiów Pradziejowych i Średniowiecznych
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
ul. Rubież 46
61-612 Poznań